

Vraćajući se na kraju ponovno rukopisima kao izvornoj građi mnogih znanstvenih područja i disciplina, a imajući u vidu heterogenost materije u arabičkim rukopisima i teškoće pri radu na ovakvim materijalima, možemo reći da su oba kataloga znalački i stručno urađena. Preostaje nam najiskrenije zaželjeti da dobiju i dostojne sljedbenike u obradi preostalog većeg dijela rukopisne građe na arapskom, turskom i perzijskom jeziku te adžamijskih tekstova, a na opće dobro znanosti.

Mubera Maslić

PRILOZI INSTITUTA ZA ISTORIJU U SARAJEVU, 24, 1988, 326.

Ovim jubilarnim brojem obilježena je trideseta godišnjica postojanja Instituta za istoriju u Sarajevu. U uvodnom slovu D. Borovčanin i J. Karabegović (5 – 31) donose iscrpan izvještaj o razvojnim fazama te programskim zadacima i ostvarenjima Instituta. U uvodu su priloženi pregledi objavljenih doktorskih disertacija suradnika, zbornika radova suradnika sa znanstvenih skupova te izdanja Instituta s područja arhivske i druge građe. Na kraju se daje i popis znanstvenih i stručnih radnika Instituta.

U rubrici "Članci i prilozi" nalazi se četrnaest rasprava, a problematika kojom se bave obuhvaća vrijeme od osmanskog perioda pa sve do neposrednog završetka drugog svjetskog rata. Sve rasprave opskrbljene su sažetkom na engleskom jeziku.

Ignacije Voje, Zaslješevanje ujetnikov iz Bosne v času turških vpadov v slovenske dežele (33 – 44), razmatra turske upade u slovenske zemlje koji započinju od 1408. g. te ih svrstava u nekoliko karakterističnih faza s obzirom na cilj, odnosno namjenu upada. Proučavajući građu Arhiva Slovenije, autor upozorava na značenje mnoštva sačuvanih zapisnika sa saslušanja turskih zarobljenika iz XVI. stoljeća. Donosi nam dva zanimljiva zapisnika s izjavama turskih zarobljenika iz 1556. i 1591. g., koji predstavljaju pravo vrelo informacija o strukturi, sastavu i strategiji turske vojske. Zapisnik iz 1556. g. vrlo je dobar izvor za proučavanje vojne situacije u Hrvatskoj u vrijeme sigetske bitke i uloge bosanskih sandžaka. Sva petorica uhapšenika koji su tada dali izjave bili su muslimani. I. Voje zamjećuje kako je sastav turskih vodnika bio posve drukčiji – to su većinom bili kršćani iz Hrvatske. Upravo takav jedan turski vodnik bio je i Cvitko Božić, uhvaćeni martoloski harambaša koji je dao izjavu u zapisnik iz 1591. g. Autor zaključuje da se od druge polovine XVI. stoljeća posebna pažnja poklanjala zarobljenim martolosima, ali se nije sačuvao veći broj zapisnika s njihovih saslušanja, što bi svakako bio dragocjen izvor za bolje upoznavanje strukture i uopće značaja martoloske organizacije.

Adem Handžić, O organizaciji vojne krajine Bosanskog elajeta u XVII. stoljeću (45 – 60), na temelju literature i građe iz turskih arhiva u pet poglavlja daje pregled organizacije i strukture Vojne krajine. Zbog opsežne građe autor se u svom proučavanju usredotočuje samo na krajinu požeškog, pakračkog, bosanskog i bihačkog sandžaka. Autor raščlanjuje krajišku organizaciju u dva vida, pa analogno tome u prva četiri poglavlja prati sustav pograničnih tvrđava i njihove posade, a u zadnjem poglavlju bavi se kapetanijama. Većinu rada autor bazira na tri ključna dokumenta – popisima tvrđava iz 1586/7, 1616. te 1634. g. Radeći na prva dva popisa A. Handžić zaključuje da kršćani koji su prvobitno predstavljali martolose sada čine samo jednu trećinu njihova sastava. Time su još jednom potvrđeni rezultati ranijih istraživanja M. Vasića, prema kojima su martolosi u ovo vrijeme i na ovom prostoru bili pretežno muslimani. Uz četvrto poglavlje autor prilaže i tabelu s podacima iz 1616. i 1643. g. gdje se vidi brojčana zastupanost

pojedinih vojnih rodova u bosanskom i bihaćkom sandžaku. Na kraju A. Handžić unosi nešto više svjetla u još nerazjašnjeno pitanje porijekla ustanove kapetanija u turskom krajiškom sistemu. Autor ne odriče mišljenje prema kojem su kapetanije možda stvorene po hrvatsko-ugarskom uzoru, ali smatra da podaci o posebnom kapetanu na Savi, u popisima iz 1616. i 1643. g., idu u prilog tezi da su kapetanije u početku bile komande na vodi koje su s vremenom poprimile šire značenje duž cijele granice Krajine.

Alma Bejdić, *Derbendžijska organizacija u bosanskom sandžaku početkom XVII. vijeka (61 – 77)*, zahvaljujući prikupljenoj i novootkrivenoj turskoj arhivskoj građi prihvaća se teme koja se dosada nije zasebno istraživala u historiji Bosne i Hercegovine. U uvodu autorica valorizira raznovrsne korištene izvore s obzirom na širinu i značaj istraživanja koje omogućuju, a u istom smislu osvrće se i na domaću i stranu literaturu o derbendžijskoj organizaciji. Zbog vrlo malobrojne i uske literature o ovoj problematici Bejdićeva nam prvo daje jedan opći pregled porijekla naziva, pojave i razvoja derbendžijske organizacije, upozoravajući na sličnost derbendžijske službe iz turskog vremena s odredbama u toj službi u Dušanovu zakoniku. No Bejdićeva ne smatra da su Turci dolazeći na naš prostor pasivno preuzeli već postojeću derbendžijsku organizaciju, već njezin razvoj razmatra kao širi odraz društveno-ekonomskih promjena u životu Balkana i kulturne tradicije maloazijskog mentaliteta. Otvaranje ove problematike kao zasebnog predmeta istraživanja u bosanskohercegovačkoj historiografiji nije od malog značenja. Naime, upravo je na području Bosne derbendžijska organizacija dostigla svoje puno značenje zbog strateške važnosti ove najistaknutije provincije Osmanskog Carstva. Autorica smatra da derbendžijsku organizaciju u Bosni možemo pratiti još od vremena zavođenja turske vlasti pa ponajprije daje opći pregled njezina razvoja sve do procvata početkom XVII. stoljeća. U pregledu se upoznajemo s procedurom uspostavljanja derbendžijske službe, njezinim vjerskim sastavom i unutrašnjom organizacijom. Autorica dalje u zasebnim poglavljima detaljnije prati vrste dužnosti koje je služba obuhvaćala, društveno-ekonomski položaj derbendžija, derbendžijska sela bosanskog sandžaka prema defteru iz 1604. g. te pojavu otpora derbendžijskog stanovništva. Defter iz 1604. g. pruža širok uvid u raspored i snagu derbendžijske službe te status njezinih pripadnika u Bosni, pa je na osnovi njega u najvećoj mjeri i sačinjen ovaj rad. Na kraju, autorica donosi i dva priloga iz deftera gdje su popisane obveze za trgovište Priboj i selo Donju Ukraju te kartu s rasporedom derbendžijskih sela po nahijama bosanskog sandžaka, početkom XVII. stoljeća.

Galib Šljivo, *Prilog za životopis Omer-paše Latasa (79 – 88)*, ovim prilogom nadopunjuje svoje ranije radove donoseći zanimljive izvode iz Du Montova Memoara o Omer-paši Latasu, koji je datiran 1843. g., ali su podaci uzeti 1842. g. Autor upozorava na značenje nadopuna Memoara koje nam je ostavio grof Von Steindl jer se čini da je to jedina osoba koja donosi informacije iz prve ruke, zapravo riječi samog Omer-paše Latasa. Iz konverzacije koju je Omer-paša Latas vodio s Von Steindlom saznajemo mnogo važnih detalja za njegov životopis koji dosada nije obilovao pouzdanijim činjenicama. Galib Šljivo rasvjetljuje neke dosada nejasne momente o Latasovu boravku u Bosni, njegovu primanju islamske vjere i izgradnju vojne karijere, čime svakako doprinosi boljoj ocjeni značenja ove izuzetne povijesne ličnosti.

Milorad Ekmečić, *The Advance of Civilization and National Politics in Bosnia and Herzegovina in XIXth century (89 – 105)*, u svom članku na engleskom jeziku, koristeći se stranom i domaćom literaturom, izlaže zadanu problematiku u dva poglavlja. U prvom poglavlju, *Napredak civilizacije i nastanak nove građanske klase*, autor nizom slika iz svakodnevnog života i običaja ljudi daje osvrt na spori proces razvoja proizvodnih snaga i modernizacije islamskog društva u XIX. stoljeću. U drugom poglavlju, *Preobražaj osmanskog feudalizma i nacionalni pokreti*, autor razmatra značenje procesa čitlučenja u rješavanju agrarnog pitanja te proces jačanja nacionalnih pokreta koji će uslijediti nakon austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine. M. Ekmečić zaključuje kako nacionalne ideje u BiH u ovom razdoblju ostaju usko vezane uz

vjerske okvire iz kojih izlazi jedino nova generacija omladine, smatrajući da ujedinjenje BiH sa širom jugoslavenskom zajednicom ima stvarne historijske osnove.

Ibrahim Tepić, Uspostavljanje austrougarske okupacione vlasti u Bosni i Hercegovini u izvještajima ruskog konzulata u Sarajevu (1879 – 1880) (107 – 130), upozorava na nepotpunost dosadašnjih istraživanja ove problematike jer su temeljena isključivo na građi austrougarske provenijencije. Autorovo posezanje u dosad neproučenu građu Arhiva vanjske politike Rusije u Moskvi, donosi nam novo sagledavanje organizacije i funkcioniranja austrougarskog okupacijskog sistema u BiH. Tako autor upozorava na pogrešno mišljenje u našoj literaturi o uvođenju institucija civilnog adlatusa tek 1882. g., jer ruska arhivska građa jasno pokazuje da ta funkcija u BiH postoji odranije. Svi izvještaji koje autor prati potječu iz pera ruskog konzula N. N. Ladiženskog, a po bogatstvu podataka s raznih područja predstavljaju prvorazredan izvor. Ladiženski sva svoja izvješća grupira prema određenim problemima i područjima kojima se bavi u čemu i leži posebna vrijednost ovih izvora. Ladiženski nas izvještava o sudstvu, poreznom sistemu, ekonomskim odnosima, financijama, rudarstvu, odnosu režima prema pojedinim skupinama stanovništva, prosvjetnoj politici itd. Stoga je sasvim opravdan zaključak I. Tepića da izvještaji N. N. Ladiženskog ocrtavaju njegovu dobru informiranost te, iako ne osvjetljavaju sve aspekte nove vlasti, mogu dragocjeno poslužiti kao usporedba građi sačuvanoj u našim i austrijskim arhivima.

Ilija Hadžibegović, Etnička struktura stanovništva Tuzle za vrijeme austrougarske vladavine (1878 – 1918) (131 – 146), proučavajući bitne promjene socijalnih, ekonomskih i etničkih struktura u doba austrougarske vladavine u BiH, s pravom odabire upravo grad Tuzlu. Mogućnost privrednog razvoja zasnovana na bogatim ležištima soli te strateški značaj najisturenijeg okružnog grada dvojne monarhije prema Srbiji, bitno će utjecati na promjene u etničkoj i socijalnoj strukturi stanovništva Tuzle, pa otuda ona predstavlja vrlo interesantan primjer za proučavanje ove problematike u BiH. Glavni izvori kojima se autor služi jesu austrijski popisi stanovništva iz 1879, 1885, 1895. i 1910. g. pa autor bazira svoj rad na statističkim metodama i komparativnom pristupu, kako to izvori nalažu i omogućuju. Nakon uvodnih naznaka o korištenim izvorima i zadanoj problematici u prvom poglavlju, autor će u sljedeća tri poglavlja pratiti formiranje nove etničke strukture kroz demografska kretanja, razvoj socijalnih struktura te promjene u školstvu i političkom životu stanovništva Tuzle. Autor posebnu pažnju posvećuje prisutnosti stranog elementa, tj. novodoseljenom građanstvu kao bitnom činiocu nove etničke strukture Tuzle. Kako istraživanje obiluje brojčanim podacima, autor unutar teksta prilaže pet tablica s brojčanim pokazateljima iz navedenih izvora, a kad je to moguće, daje ih u usporedbi s ostalim gradovima BiH. U prve dvije tablice donose se podaci o priraštaju i vjerskoj strukturi stanovništva Tuzle za 1879, 1885, 1895. te 1910. g. Ostale tri tablice rađene su na temelju popisa iz 1910. g., a donose podatke o materinjem jeziku i porijeklu tuzlanskog građanstva, nacionalnoj strukturi agrarnog stanovništva Tuzle te pismenosti stanovništva starijeg od sedam godina. I. Hadžibegović zaključuje kako će sve etničke, socijalne, vjerske i kulturne promjene u razdoblju austrougarske vladavine bitno potaknuti proces ulaska vjerskih zajednica u eru stvaranja modernih nacija. Na kraju se prilaže popis korištenih izvora i literature.

Tünde Polomik, O ulozi Čeha u formiranju muzičkog života u Bosni i Hercegovini 1878 – 1918 (147 – 154), razmatra ulogu novodoseljenog stanovništva u stvaranju nove muzičke kulture u BiH za vrijeme austrougarske vladavine. Među doseljenicima upravo su Česi imali bitan utjecaj, jer su prvi profesionalni nosioci muzičkog života u BiH u smislu evropskog načina poimanja muzike. Autor nas upoznaje s djelatnošću Bogomira Kačerovskog, vrsnog češkog muzičara koji je kao učitelj, zborovoda, kompozitor i prikupljač narodne muzike ostavio značajan trag u muzičkoj kulturi Sarajeva. Kako je većina notnog materijala iz muzičkog stvaralaštva Čeha u Bosni i Hercegovini ostala neotkrivena, T. Polomik konačne procjene njihove umjetničke vrijednosti i uopće značenja ove problematike ostavlja za buduća istraživanja.

Aleksandar Trajanovski, Mestoto i ulogata na makedonskite crkveno-učilišni opštini vo istorijata na makedonskijot narod (155 – 168), daje dosta uopćen pregled razvoja, strukture i kompetencija makedonskih crkveno-školskih općina od njihove pojave do sedamdesetih godina XIX. stoljeća, pa su u radu prisutne neke nepreciznosti i sadržajna nepotpunost teme. Redakcija nas u skladu s recenzentskim zapažanjima upozorava: "... na nepreciznosti u dijelovima teksta o jurisdikciji Ohridske arhiepiskopije, kojom su u to vrijeme bili obuhvaćeni i nemakedonski pravoslavci i koja se protezala i izvan makedonskog prostora, ne obuhvaćajući ga u cijelosti u današnjim okvirima. S druge strane, sjeverni su krajevi današnje Makedonije tada pripadali Pečkoj patrijaršiji, što autor nije posebno razmatrao, tako da je izostavljen prikaz crkveno-školskih općina na tom području, što se ne može smatrati zanemarljivim u odrednicama cjelovitosti i sadržajne potpunosti teme."

Ibrahim Kemura, Muslimansko kulturno-prosvjetno društvo "Narodna uzdanica" u uslovima šestojanuarske diktature (169 – 182), ovim člankom nadopunjuje i tematski proširuje svoj prijašnji rad – Uloga "Gajreta" u društvenom životu Muslimana Bosne i Hercegovine (1903 – 1941), Sarajevo, 1986. g. I. Kemura u svom istraživanju, koje najvećim dijelom temelji na gradi sarajevskih arhiva, a nešto manje i na literaturi, prati djelovanje "Narodne uzdanice" koja je kao specifična forma djelovanja zabranjene Jugoslavenske muslimanske organizacije i sama došla pod udar diktature. Upravo u ovom periodu vodstvo JMO pokušava nastaviti svoju prikrivenu političku djelatnost preko organizacije ovog društva, što će režim nastojati suzbiti služeći se raznim metodama. Autor u bogatoj arhivskoj gradi pronalazi mnogo dokaza o postojanju organizirane akcije usmjerene na paraliziranje rada ovog društva. Najindikativniji izvori na kojima autor prati pritisak režima su različite zabrane lokalnih vlasti, predstavljanje vlasti s raznih saslušanja u policiji, te brojni izvještaji kotarskih načelnika i ostalih područnih organa vlasti. I. Kemura zaključuje da će bitne promjene u položaju društva "Narodna uzdanica" nastati tek 1935. g., kada će sudjelovanje JMO u novonastaloj Jugoslavenskoj radikalnoj zajednici i "Narodnoj uzdanici" osigurati mnogo povoljnije uvjete rada i razvoja.

Muhidin Pelesić, Palestina tridesetih godina u dokumentima Generalnog konzulata Kraljevine Jugoslavije u Jerusalimu (183 – 207), u uvodu nas upoznaje s političkim zbivanjima na Bliskom istoku nakon završetka prvog svjetskog rata kojima glavni pečat daje poslijeratna nagodbena podjela interesnih sfera između Velike Britanije i Francuske. Palestina koja se tada našla pod britanskim mandatom postaje otvorena za židovsku kolonizaciju, a upravo to će kasnije inicirati arapsko-židovske sukobe, koji će se osobito zaoštriti u tridesetim godinama. Kroz sljedeća dva poglavlja M. Pelesić prati političko-ekonomsku strukturu židovskih i arapskih zajednica, njihovo međusobno sukobljavanje te manje ili više uspješne napore britanskih vlasti u stišavanju napetosti, što čini glavnu okosnicu političkih zbivanja u Palestini tridesetih godina. Gotovo pragmatični izvještaji konzula Ive de Giullia iz 1938. i 1939. g. predstavljaju svakako značajan izvor za istraživanje ove problematike, a posebno plijene neka njegova lucidna predviđanja koja su se kasnije i ostvarila. De Giulli je među prvima zapazio kako je pogrešno podlogu arapsko-židovskih sukoba tražiti u vjerskoj netrpeljivosti. De Giulli zaključuje da antagonizam ne postoji između vjerskih, već između nacionalnih pokreta, a ovom njegovom ispravnom ocjenom i autor zaključuje svoj rad.

Tomislav Išek, Stvaranje i djelovanje muslimanskog ogranka Hrvatske seljačke stranke 1935 – 1941 (109 – 239), dio je monografije o djelatnosti HSS u Bosni i Hercegovini od 1929. do 1941. g. Autor razmatra politički značaj muslimanskog ogranka Hrvatske seljačke stranke, kronološki prateći njegovu aktivnost od idejnih začetaka 1935. pa do potpune političke preorijentacije 1941, kada će većina sljedbenika MO HSS biti uključena u redove ustaškog pokreta. Ocjenjujući prirodu odnosa MO HSS – zapravo uske grupe sljedbenika prof. Hadžića i vodstva HSS, a u širem kontekstu stalne suprotstavljenosti Hadžićevih sljedbenika političkom kursu

Jugoslavenske muslimanske organizacije, kao i grupi Muslimana direktno uključenih u HSS, autor odriče MO HSS značaj stranke koja je mogla bitnije utjecati na reorganizaciju u redovima Muslimana. Štoviše, proučavajući građu arhiva iz Sarajeva, Beograda i Zagreba, a osobito ondašnje časopise od kojih je "Jugoslavenski list" najrevnije pratio aktivnosti MO HSS, autor ne nalazi podatke koji bi ovoj grupaciji davali epitet političke stranke. Naime, ni nakon dvije godine od svog osnutka, 1936, MO HSS nije imao pisani program, statut ili novine, što su svakako bitne oznake svake političke partije. T. Išek pronalazi ključ budućeg mirovnog značenja MO HSS u samom načinu konstituiranja. Okupljanjem samozvanih "vijećnika" il. studenog 1936. g. u Zagrebu i donošenjem "Ramazanske odluke Muslimanske organizacije", formalno je osnovan MO kao zasebna organizacija koja se stavlja pod opće vodstvo dr. Vlatka Mačeka. Ovako zacrtana djelatnost neznatne grupacije Muslimana predstavljala je za vodstvo HSS samo poticaj u postizanju "većine" na izborima u BiH, dok će očekivanje Hadžićevih sljedbenika, da nacionalno usko usmjerena i organizirana HSS podrži njihovo temeljno opredjeljenje za autonomiju Bosne i Hercegovine, biti svakako politički nezrelo. Taj osnovni raskorak u međusobnim odnosima MO HSS i HSS koji postoji od samog početka, konačno će rezultirati uključenjem pretežnog dijela sljedbenika MO HSS u redove ustaškog pokreta, koji je svojim shvaćanjem o "hrvatskom" podrijetlu Muslimana i potrebi ulaska cijelog teritorija BiH u sastav hrvatske države, bio bliži konceptu autonomne BiH u sastavu Banovine, nego što su to bile zamisli Mačeka i vodstva HSS.

Slavica Hrečkovski, O narodnooslobodilačkom pokretu u Slavanskom Brodu 1941 – 1945 (241 – 259), referat je sa znanstvenog skupa "Narodnooslobodilački pokret u gradovima Jugoslavije 1941 – 1945" održanog u Sarajevu, 1985. g. Ovaj referat je zapravo sažetak baziran većim dijelom na autoričinu ranijem radu, Slavanski Brod u NOB i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945, a težište rada je na prikazivanju sveukupne djelatnosti brodskih komunista, kao glavnih nosilaca narodnooslobodilačkog pokreta.

Vera Kac, Osnovna obilježja nacionalne strukture članstva KPJ/SKJ u Bosni i Hercegovini 1945 – 1953 (261 – 276), prihvaća se opipljive problematike s obzirom na tek početna istraživanja ovog područja u historiografiji, ali i nedostupnost svih dokumenata za javnost što ograničava mogućnost cjelovitog istraživanja. Autorica potpuno temelji svoja istraživanja na originalnoj građi Arhiva Centralnog komiteta Saveza komunista BiH te Statističkom godišnjaku 1945 – 1953, izdanom 1954. g. u Sarajevu. V. Kac u svom istraživanju želi, kako sama kaže, pokazati rezultate ostvarivanja programskih odrednica nacionalne politike KPJ/SKJ na primjeru bosansko-hercegovačkog članstva, čime zapravo zadire u problematiku nacionalne strukture partije koja je do novijeg vremena bila uporno prešućivana. Radom na originalnoj građi autorica pronalazi i otvara niz novih problema, a isto tako naznačuje i neka moguća metodološka rješenja za daljnja istraživanja. V. Kac je ovim radom stvorila svakako značajnu osnovu za buduća istraživanja ovakve vrste u historiografiji.

U rubrici "Prikazi i osvrti" (277 – 306) donosi se sedam priloga. A. Škegro prikazuje zbornik Iliri i Albanci, Les Illyriens et les Albanais, a V. Besarović-Džinić publikaciju, La presenza Ebraica in Puglia, fonti documentarie e bibliografiche. B. Đurđev polemizira s R. Tričkovićem oko tumačenja titule "piskopos" ocjenjujući njezinu raspravu, O tobožnjoj "arhiepiskopiji Ostro brdo". B. Letic se osvrće na Ljetopis Mula-Mustafe Bašeskije, ističući njegovu književnu vrijednost koja mu se dosada nepravedno odričala. T. Išek prikazuje zbornik Riste Basarovića, Iz kulturne prošlosti Bosne i Hercegovine (1878 – 1918), a Safet Bandžović Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa "Veleizdajnički proces u Banjaluci" održanog 1986. g. u Banjaluci, osvrćući se na najznačajnije referate, i to M. Ekmečića, R. Samarđžića, Đ. Mikića i G. Šljive. U posljednjem prilogu D. Borovčanin ocjenjuje projekt V. Mitraševića, Prvi (Osnivački) kongres Komunističke partije Bosne i Hercegovine, koji predstavlja vrijednu i nezaobilaznu knjigu građe u proučavanju historije KP BiH.

U poglavlju "Bibliografija" (307 – 318) donosi se bibliografija radova D. Borovčanina u povodu njegova odlaska u mirovinu, a u rubrici "Iz Instituta" (319 – 326) donosi se izvještaj o radu Instituta za istoriju u Sarajevu u 1988. g.

Natalija Vugdragović

DIPLOMATIČKI ZBORNIK KRALJEVINE HRVATSKE, DALMACIJE I SLAVONIJE,
sv. XVIII, Zagreb 1990, XII + 643 str., 358 dok.

Sabrao T. Smičiklas. Uredio D. Rendić-Miočević. Priredili, sumarij i indekse izradili M. Šamšalović i V. Gamulin, D. Karbić, Z. Ladić, M. Matijević-Sokol, R. Modrić, J. Stipišić.

Svečanim predstavljanjem osamnaestog sveska (XVIII) u palači JAZU, 21. studenog 1990. godine završen je rad nakon 86 godina na Diplomatičkom zborniku Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije prema uređivačkoj koncepciji, koju početkom ovog stoljeća Tadija Smičiklas (tada pravi član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a od 1900. g. i njezin predsjednik) zacrtava i zbog čega se s pravom ovaj "Codex" alternativno i zove "Smičiklasov zbornik". Zamisao T. Smičiklasa i Odbora, koji se tada bavio tim pitanjem, bila je da se prvi svezak (I) Zbornika privremeno odgodi, jer je građa koju je on trebao obuhvatiti (743 – 1101. godine) najvećim dijelom već bila objavljena u zbirci povijesnih vrela Franje Račkog (*Documenta historiae Croatiae periodum antiquum illustrantia, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, tom 7, *Sumptibus Academiae scientiarum et artium*, Zagreb 1877, XXX + 544 str.). Od Smičiklasa najavljeni prvi svezak objavljen je tek 1967. godine, uredio ga je Marko Kostrenčić, a građu su dopunili i priredili Jakov Stipišić i Miljen Šamšalović. Dakle, drugi svezak (II) T. Smičiklas objavljuje 1904. godine, čime u dobroj mjeri započinje ostvarivanje njegove nakane izrečene na svečanoj sjednici Akademije, da će se Zbornik "do jubilarne pedeset-godišnjice Akademije svršiti sa svojih dvadeset nastavaka" (*Ljetopis JAZU*, sv. 21, Zagreb 1907, str. 60), jer se sve do 1916. g. uspijeva tiskati svake godine po jedan svezak (II – XIV). Međutim, u toku tiskanja XII. sveska T. Smičiklas iznenada umire, pa taj svezak 1914. g. dovršava Emil Laszowski. Sveske XIII. i XIV. uređuju zajedno E. Laszowski i M. Kostrenčić. U međuratnom razdoblju izlazi samo jedan svezak (1934. godine) pod uredništvom M. Kostrenčića, da bi poslije rata bila objavljena preostala tri sveska. U početku je Diplomatički zbornik, bez sumnje, uz znanstvenu namjenu, imao i zadaću da dokaže povijesni subjektivitet hrvatskog naroda u političkom smislu. Svremenom se taj smisao Zbornika izgubio, te je ostala samo njegova znanstvena razina i značaj. Svršetkom ovog monumentalnog djela ispunjen je jedan od dugotrajnih i izuzetno važnih zadataka JAZU da se publicira sva raspoloživa zbirka Smičiklasove građe javnih i privatnih isprava koje se odnose na prošlost hrvatskih zemalja (izuzev Istru) do kraja XIV. stoljeća.

Diplomatički zbornik je zbirka od 7 785 znanstveno obrađenih listina koje obuhvaćaju razdoblje od 743. do 1399. godine, na blizu 11 800 stranica i 163 stranice predgovora, a objavljeno je 18 svezaka.

Iako posljednji svezak Smičiklasova Zbornika obuhvaća period od svega pet godina, on zbog izvanrednog porasta pisanih vrela krajem XIV. st. sadržava 358 listina, pa svezak s registima i indeksima ima čak 643 stranice. Postavlja se opravdano pitanje da li i na koji način nastaviti s tiskanjem povijesne građe nakon 1400. godine, s obzirom na činjenicu da iz stoljeća u stoljeće broj sačuvane pisane građe prekomjerno raste. Ako, pritom, imamo u vidu i činjenicu da Zavod

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šalžite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 20 000 HRD

Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske
Industrogradnja, Zagreb, Savska c. 66 – potpomogla tiskanje rasprave
o Božidaru Magovcu

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb
Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1993.